Л.П.Халецька, асп.

СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ОБОРОНИ ЯК ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ФРАНЦІЇ

Розглядаються військово-політичні орієнтири Франції та їх еволюція у контексті створення європейської системи оборони.

Створення автономної системи європейської оборони є одним із найважливіших військово-політичних пріоритетів Франції протягом останніх п'ятдесяти років. Виникнення і подальший інтенсивний розвиток цього напрямку зовнішньополітичної діяльності Франції зумовлено різкими змінами міжнародного геополітичного пейзажу, що відбулися за цей час принаймні двічі. Перебудова французької зовнішньої політики стала відповіддю на ці виклики історії.

Друга світова війна стала першим фактором, що докорінно змінив розташування сил на міжнародній арені й потягнув за собою перегляд ролі і значення всіх великих світових держав відповідно до нових умов існування. Франція, яка колись гордовито вважала себе світовим гегемоном, з відчаєм спостерігала втрату своїх позицій не лише у світовому, а й у європейському масштабі. Послаблена участю в другій світовій війні, вона й після неї не припинила ведення військових дій – спочатку в Індокитаї, які закінчилися поразкою в 1954 р., потім в Алжирі, які привели її в 1958 р. на грань громадянської війни. Одночасно негативний вплив на позиції Франції у Європі справила інтеграція її збройних сил у НАТО, демілітаризація і посилення позицій Західної Німеччини. Таким чином, Франція перетворювалась у залежну, другорядну державу, що не могло, з огляду на славетне історичне минуле, не хвилювати як керівників країни, так і французький народ у цілому.

Прихід до влади в 1958 р. Шарля де Голя і встановлення V Республіки викликали зміну зовнішньої політики Франції, головною ознакою якої відтепер стає курс на створення сильної держави, здатної відігравати самостійну впливову роль у міжнародній політиці. Запорукою такого становища є володіння ядерною зброєю і військово-політична незалежність від США.

© Л.П.Халецька, 1998

Однак невдовзі з'ясувалося, що ядерна стратегія Франції має лише європейське значення і може бути інструментом Парижа перш за все в європейській політиці

У роки президентства Валері Жискар д'Естена до Франції приходить розуміння неспроможності грати роль великої держави, чого прагнув де Голь Валері Жискар д'Естен підкреслював, що Франція може бути в "головній групі держав середнього рівня"[2], інакше кажучи, "Франція повинна стояти на чолі держав, які безпосередньо йдуть за наддержавами"[3]

Паралельно з пристосуванням до нових геополітичних умов Франція робить спроби побудови автономного військово-політичного союзу в Західній Європі Така лінія поведінки відповідала загальному курсу країни на незалежність від США, що відігравали провідну роль у НАТО До того ж чи не найголовнішим фактором французької інтеграційної політики взагалі і військово-політичної зокрема було прагнення встановлення контролю над військово-політичним розвитком ФРН, відродження якої викликало традиційні побоювання Франції Проте висунута нею в 1950 р ідея формування "європейської армії" ("план Плевена") і розроблений на її основі план створення Європейського оборонного співтовариства закінчилися провалом[4] як згодом й інші спроби створення незалежного західноєвропейського військово-політичного союзу[5]

Пряме чи приховане франко-німецьке суперництво стало каталізатором західноєвропейського інтеграційного процесу, у тому числі й у сфері оборонної політики Володіючи порівняно з Німеччиною значним військово-стратегічним потенціалом, але поступаючись останній рівнем економічного розвитку, Франція врешті-решт зіткнулася з фактом ілюзорності своїх претензій на європейську гегемонію в умовах зростаючої індустріальної й фінансової міці Німеччини, доповненої її поступовим звільненням від комплексу "політичної неповноцінності" завдяки зростанню політичного і військового значення Німеччини – члена НАТО

Рубежем для переосмислення зовнішньополітичних орієнтирів Франції, як і решти країн світу, став 1989 р Вихор політичних подій викликав зміну міжнародної ситуації Розподіл світу на блоки перестав існувати, віднині перевага стала надаватися регіональним факторам розвитку, традиційні силові атрибути міжнародного впливу, які забезпечували Франції впливову роль на світовій арені, як-то ядерна зброя, крісло постійного члена Ради безпеки, привілейовані зв'язки з Африкою, поступилися своєю важливістю демографічним і економічним чинникам[6] У цій ситуації явною стала перевага Німеччини, що призвело до перегляду франко-німецьких взаємин, переосмислення Францією своїх підходів до питань європейської політики Вона відмовилася від своїх претензій на роль лідера в Західній Європі Основою французької політики в Європі стає форсування західноєвропейського інтеграційного процесу і формування "європейської оборони" на засадах франко-німецького військово-політичного союзу[7] Показовою в цьому плані є спільна франко-німецька ініціатива лютого 1991 р про перетворення спільної політики безпеки країн-учасниць ЄС у спільну оборону на основі перетворення ЗЄС у складову частину політичного союзу країн-учасниць ЄС[8]

Нова геополітична ситуація зумовила нарешті можливість активізації діяльності ЄС у напрямку формування системи європейської оборони Уперше офіційне проголошення зовнішньополітичного співробітництва (а отже і співробітництва у сфері безпеки) важливим напрямком розвитку СС відбулося в Штутгартській декларації 1983 р і було закріплено в Єдиному Європейському Акті 1986 р , де дуже обережно йдеться про можливість співробітництва у сфері оборони формально акцент поставлено на важливості питань європейської безпеки, і надається порада державам "координувати далі їхні позиції з політичних і економічних аспектів безпеки"[9] Лише Маастрихтська угода 1992 р про створення Європейського Союзу включила складовим компонентом політичного союзу проведення спільної зовнішньої політики і політики безпеки яка охоплює в тому числі розробку довгострокової єдиної політики в галузі оборони Значення цього досягнення важко переоцінити Сорок років знадобилося європейським країнам – членам ЄС для усвідомлення необхідності доповнення економічної інтеграції з її значними здобутками інтеграцією політичною в усій різноманітності її аспектів Договір про створення Європейського Союзу став яскравим свідченням незборимого прагнення європейських країн відігравати на міжнародній арені політичну роль, співвідносну з досягнутою ними економічною міццю

Розвиток подій після лютого 1992 р поставив нові проблеми, зокрема у сфері проведення єдиної оборонної політики як інституційного, так і оперативного характеру Недосконалість Маастрихтської угоди стала очевидною По-перше, вимога одноголосного прийняття рішень Європейською Радою при визначенні основних принципів і дипломатичних орієнтирів спільної зовнішньої політики і політики спільної безпеки, зафіксована Маастрихтською угодою, приховує в собі загрозу знищення європейського дипломатичного виступу і повернення Європи до "німоти одного голосу"[10] в разі відмови однієї з держав-членів приєднатися до пропозиції спільної зовнішньої політики По-друге договір зобов'язує підтримувати "активно і безумовно зовнішню політику і політику безпеки Союзу в дусі лояльності і взаємної солідарності"[11] Держави-члени повинні утримуватися від дій, що можуть нашкодити ефективній діяльності Союзу як згуртованої сили на міжнародній арені Таким чином, вимальовується протиріччя між повагою до національних інтересів і виробленням загальноєвропейської позиції в галузі зовнішньої політики і безпеки Потребою вирішити це протиріччя була французька концепція Пакту стабільності в Європі, проект якого, відомий як "план Баладюра", був розглянутий Європейською Радою в червні 1993 р Суть проекту полягала в доповненні економічної міці ЄС елементами політичної безпеки і стабільності[12] По-третє, розділ, присвячений безпосередньо європейській обороні здатний викликати розчарування Створення єдиної європейської оборони проголошується справою віддаленої перспективи До того ж подвійний статус кво обмежує стратегічні вибори відкриті європейським державам "Політика Союзу не впливає на специфічний характер політики безпеки і оборони деяких держав-членів" [13], політика Союзу повинна поважати зобов'язання, що їх накладає на деякі держави – члени ЄС причетність до Північноатлантичного договору, і повинна бути сумісною із 'встановленою (у межах НАТО) спільною політикою безпеки і оборони"[14] Це зауваження, однак не виключає можливості більш тісного двостороннього чи багатостороннього співробітництва між державами в НАТО і ЗЄС, який став нарешті інтегральною частиною розвитку ЄС Від нього вимагається розробляти і здійснювати рішення і заходи Союзу, які мають оборонний характер, практичні заходи прийматимуться Радою за умови погодження з інститутами ЗЄС, на цей час єдиної суто європейської організації оборонного характеру, для досягнення довгострокових цілей Європейського Союзу, а саме здійснення спільної зовнішньої політики безпеки Щоправда, цілковита залежність ЗЄС в

матеріально-технічному плані, відсутність європейського командування у вищих ешелонах НАТО і на найбільш відповідальних об'єктах зумовили існування кошика складних проблем, що вимагають свого вирішення Майбутнє системи єдиної європейської оборони залежить від перегляду існуючого становища і побудови нових засад взаємопов'язаного функціонування НАТО, ЗЄС та ЄС У зв'язку з цим, постає коло питань По-перше, у межах якої організації має бути побудована спільна Європейська оборонна політика? По-друге, яким чином перетворити ЗЄС, який мислиться організаційним центром цієї політики, у справді впливову європейську оборонну організацію? По-третє, якими мають бути стосунки в юридичному і фактичному плані між ЗЄС і ЄС? Усі ці питання містять у собі комплекс проблем, на вирішення яких кожна з країн – членів ЄС має власний погляд З огляду на розстановку сил і впливів в ЄС позиція Франції привертає особливу увагу, а саме у зв'язку з глибокою еволюцією її військово-політичних орієнтирів і насамперед нормалізацією стосунків з НАТО

Напружені відносини Франції з НАТО, прагнення створити автономну систему європейської оборони поза межами цієї організації протягом тривалого часу викликали опір відповідним французьким ініціативам з боку її партнерів по ЄС З приходом до влади Жака Ширака з'явилася можливість розв'язання цієї проблеми, оскільки останній прийшов до розуміння необхідності виконання умови, поставленої партнерами Франції європейська оборонна система продовжує розміщуватись усередині НАТО[15] Однак зміна французької позиції не означає автоматичного бажання повернутися до членства у військовій організації НАТО, на чому наполягає натовське військове командування в особі голови військового комітету НАТО Клауса Номана і німецького міністра оборони Фолькера Рюге[16] У подальшому збереженні своєї особливої позиції, заснованої на знаходженні поза межею об'єднаних органів і союзі з Німеччиною, французи вбачають запоруку майбутніх успіхів своєї військової політики і вважають за доцільне дотримуватись певних принципів у стосунках з НАТО збереження автономності прийняття рішень Францією, відмова від будь-якої автоматичної участі у військових об'єднаних комітетах, час від часу участь міністра оборони та його заступника в рамках нових завдань Альянсу (поза ст 5 Договору) в підготуванні місій, до виконання яких залучені французькі солдати[17] Франція усвідомлює небезпеку ізоляції, можливість якої їй загрожує в разі повернення в НАТО[18] Цей крок також міг би покласти початок новим випробуванням для партнерів Франції по ЄС, яких вона ціною надзвичайних зусиль тільки-но витягла зі стану інертності

Берлінська угода, укладена під час зборів Атлантичної Ради в Берліні 2-3 червня 1996 р яскраво засвідчила складний і суперечливий характер процесу побудови європейської оборонної системи Була досягнута принципова згода Сполучених Штатів задовольнити вимогу європейців проводити під політичним контролем і стратегічним керівництвом ЗЄС операції без участі американських солдат, але використовуючи засоби НАТО Однак великодушна згода американців супроводжується трьома умовами місії дозволяються одноголосним рішенням Атлантичної Ради, НАТО зберігає верховну відповідальність над засобами, що надаються європейцям для ведення їхніх операцій, сили будуть вводитися відповідно до згоди і процедур НАТО[19] Тобто американці привласнили собі право "вето" на вибір акцій і право контролю над використанням майна і складом сил Умови підібрано таким чином щоб американці повністю контролювали операції що їх вестимуть європейці на суходолі Крім того, у разі рішення європейців взяти участь у гуманітарному втручанні чи акції підтримання миру і дозволі на це Вашингтона, вони опиняться перед фактом браку необхідних технічних засобів, оскільки за даними експертів, у НАТО є обмаль засобів, а їхня переважна кількість належить безпосередньо американцям[20] Європейська залежність тут є очевидною Поль Квіль, колишній міністр оборони Франції, оцінив Берлінську угоду як ринок ошуканства, яке полягає в поданні європейської оборони як прогресу і маневру, щоб надати французьким керівникам прикриття, призначене для приховування відмови від європейської стратегічної автономії з метою продовження політики прихованого повернення Франції до військової організації[21]

Якщо залежність ЗЄС від НАТО не викликає сумніву, то зв'язок між ЗЄС і ЄС становить особливу проблему, шляхи вирішення якої країнами – членами ЄС часто є протилежними Найбільш послідовним противником військово-політичної інтеграції ЄС є Великобританія У березневому 1995 р меморандумі Лондон відкинув будь-яке підпорядкування ЗЄС Європейській Раді і будь-яке включення оборони в межі спільної політики Союзу[22] Німеччина і Франція, навпаки, бажають інституалізувати певну політичну залежність ЗЄС щодо Європейської Ради, яка б стала верховним органом прийняття рішень і формування директив для військових дій європейців Таким чином, для Лондона йдеться про дозвіл у разі необхідності, за певних умов і в дуже обмежених випадках, спільної політики оборони ЗЄС за умови повної незалежності спільної зовнішньої політики безпеки від європейського будівництва Для Франції і Німеччини, навпаки, метою є побудова політики спільної оборони Союзу в якому ЗЄС став би виконавчим органом

Напередодні відкриття Міжурядової конференції ЄС Франція окреслила завдання в галузі зовнішньої політики і спільної безпеки від виконання яких, на її думку, залежить посилення впливу ЄС на міжнародній арені – заснування посади вищого представника Союзу з мандатом дії в декілька років (3 чи 5) і роллю організації і представництва в галузі зовнішньої політики і спільної безпеки, визначення перспектив спільної оборони у зв'язку з роботами, що ведуться в цьому напрямку в рамках ЗЄС Пропозиції повинні бути зроблені в трьох напрямках визначення особливостей підпорядкування ЗЄС ЄС, передбачення способу прийняття специфічних рішень з питань безпеки способом, який не паралізував би Раду, розвинення оперативних можливостей ЗЄС, ввівши в них гнучкість, необхідну для просунення вперед співпраці держав-членів[23]

Заключним етапом Міжурядової конференції став Амстердамський самміт 16-17 червні 1997 р З метою посилення ефективності спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) було прийнято ряд рішень а саме організацією яка визначає головне спрямування СЗППБ є Європейська Рада, рішення приймаються одноголосно Країна-член може вдатися лише до "конструктивної відсутності", що дозволить їй не брати участь в акції без блокування участі в ній інших держав Прийняття загальної стратегії вирішується кваліфікованою більшістю Відповідно до французьких прагнень, створюється посада Верховного представника зовнішньої політики і визначається сфера його компетенції Стосовно оборони новий договір передбачає що СЗППБ включає коло питань щодо безпеки Союзу, в тому числі "прогресивне визначення політики спільної оборони в перспективі єдиної оборони"[24] Прагнення шести країн – засновниць ЄС на чолі з Францією і Німеччиною інтегрувати ЗЄС в ЄС, який би став його збройною опорою, унаслідок чого Європа набула б справжньої компетенції в галузі оборони, закінчилося провалом через стійку опозицію Лондона Отже, народження Європи оборони не відбулося

Таким чином, попри зазначені труднощі й протиріччя останнє десятиріччя позначено значним поступом уперед у вирішенні проблеми формування європейської системи оборони на загальноєвропейському рівні в межах впливових оборонних організацій чи таких, що прагнуть ними стати, а саме НАТО, ЗЄС, ЄС Провідна роль у цьому процесі беззастережно належить Франції з її віковим прагненням створення автономної європейської системи оборони Завдяки змінам геополітичної ситуації взагалі і впливові цих змін на французьку позицію, відмічену прагненням до компромісу з НАТО і європейськими партнерами по ЗЄС і ЄС стало можливим зрушення з мертвої точки процесу західноєвропейської оборонної інтеграції

[1]Сороко-Цюпа А О Франция и проблема силы в международных отношениях // Баланс сил в мировой политике теория и практика – М ,1993 –С 13, [2]Там само – С 132, [3]Там само – С 132, [4]Барановский В Г Западная Европа военно-политическая интеграция - М ,1988 – С 70-76, [5]Сороко-Цюпа А О Зазнач праця – С 130, [6]Moreau Defarges, Philip La France, province de l'Union européenne? // Politique étrangère – 1996 – №1 – P 39-41, [7]Сороко-Цюпа А О Зазнач праця – С 136, [8]Там само – С 136-137, [9]Zorgbibe Charles L'après guerre froide en Europe Paris,1993 – P 103-104, [10]Там само –P 109, [11]Там само – P 109, [12]Ротфельд А Д Европа к новому региональному режиму безопасности //Междунар безопасность и разоружение Ежегодник СИПРИ 1994 – М ,1994 –С 130-131, [13]Zorgbibe, Charles – Зазнач праця – P 110, [14]Там само –P 111, [15]De La Gorce P - M Quand l'Europe refuse une défense européenne // Le Monde diplomatique – 1997, Juillet – P 10-11, [16]Le Monde – 1997, 2 octobre – P 4, [17]Quiles Paul L'OTAN et la defense europeenne // Relation internationales et stratégiques – 1996 –№23 – P 13-14, [18]Boniface Pascal Legitime défense Pierre Lellouche – Paris,1996 // Relations internationales et strategiques -1996 –№23 – P 197-198, [19]Quiles Paul Зазнач праця – P 15, [20]Там само – P 15, [21]Там само – P 17, [22]Gnesotto Nicole La défense européenne au carrefour de la Bosnie et de la CJG // Politique étrangère – 1996 – №1 – P 114, [23]Le Figaro – 1996 – 20 fevrier –P 6, [24]Le Monde – 1997, 19 juin – P 2

The military political guides of France are studied as well as their evolution in context of the European defense system creation

Надійшла до редколегії 25 серпня 1997 р